

بررسی عوامل مرتبط با مصرف داروهای اعصاب و روان در دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی زاهدان در سال ۱۳۸۶

* حسین انصاری^۱، میثم آبشناس^۲، قاسم خان زاده^۳، غلام رضا مسعودی^۴

^{۴،۱} عضو هیئت علمی، دانشکده بهداشت دانشگاه علوم پزشکی زاهدان، ^{۳،۲} دانشجوی کارشناسی بهداشت عمومی

خلاصه

مقدمه: مطالعات انجام گرفته در ایران و جهان حاکی از مصرف بالای داروهای اعصاب و روان است که در اکثر موارد به صورت خود سرانه صورت می گیرد. به دلیل وجود عوامل استرس زای فراوان به نظر می رسد که دانشجویان از نظر مصرف این داروها در معرض خطر زیادی قرار دارند. هدف از این مطالعه بررسی برخی عوامل مرتبط با مصرف این داروها خصوصاً به صورت خودسرانه در دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی زاهدان است.

روش کار: در این مطالعه مقطعی ۳۰۰ نفر از دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی زاهدان در بهار سال ۱۳۸۶ به روش نمونه گیری تصادفی طبقه بندی شده انتخاب و مورد بررسی قرار گرفتند. روش جمع آوری داده ها به صورت مصاحبه و ثبت در پرسش نامه بود. علاوه بر اطلاعات دموگرافیک، دانشجویان در مورد سابقه مصرف دارو، نوع دارو، نحوه تجویز دارو و سابقه بیماری نیز مورد سؤال قرار گرفتند. داده ها در نرم افزار SPSS.13 و با استفاده از آمار توصیفی و تحلیلی (آزمون کای دو) ارائه و تحلیل شد. سطح معنی داری نیز ۰/۰۵ در نظر گرفته شد.

نتایج: ۶۹/۳٪ (۲۰۸ نفر) از افراد مورد مطالعه دختر و ۳۰/۷٪ (۹۲ نفر) پسر بودند. ۳۱٪ دانشجویان در رشته پزشکی و بقیه در رشته پرستاری، بهداشت و پیراپزشکی تحصیل می کردند و ۱۰٪ آن ها متأهل بودند. میزان شیوع مصرف داروهای اعصاب و روان ۲۰/۳٪ برآورد شد که در دانشجویان دختر و پسر به ترتیب ۱۸/۹٪ و ۲۴/۷٪ بود. مصرف دارو با متغیرهای معدل، رشته تحصیلی، مصرف سیگار و سابقه مراجعه به روان پزشک ارتباط معنی داری را نشان داد ($P < 0/05$) در حالی که مصرف دارو با متغیرهای مقطع تحصیلی، میزان علاقه به رشته، جنسیت، وضعیت تاهل و سکونت، بعد خانوار و سن ارتباط معنی داری را نشان نداد ($P > 0/05$).

بحث: در مقایسه با مطالعات قبلی انجام گرفته در ایران و جهان مصرف این داروها در این دانشجویان به نسبت بالا است. بنابراین برنامه ریزی در جهت کاهش مصرف، خصوصاً مصرف خود سرانه و علت یابی آن از اهمیت بالایی برخوردار است. به نظر می رسد مشاوره بیشتر با دانشجویان با علاقه کم به رشته تحصیلی، دانشجویان پزشکی و نیز دانشجویان با سابقه مراجعه به روان پزشک و نیز جلوگیری از مصرف سیگار در کاهش مصرف موثر است.

واژه های کلیدی: داروهای اعصاب و روان، دانشجویان، زاهدان

مقدمه

استفاده از داروها به طور عمده پریشانی روانی را افزایش می دهد، طبق برآورد سازمان بهداشت جهانی حدود ۴۰٪ هزینه های درمانی صرف دارو می شود (۲). در کشور ما در سال ۱۳۷۶ رقم مصرف دارو افزایش قابل ملاحظه ای در فروش ریالی و مصرف عددی داشته است (۳).

هدف طب حفظ و ارتقاء سطح سلامت جامعه و اعاده آن در بیماران است. این هدف از طریق زنجیره ای از عوامل تحقق می یابد که دارو یکی از نقش های اصلی را در این زنجیره ایفا می کند (۱).

* آدرس مؤلف مسئول: میدان مشاهیر، دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی زاهدان، دانشکده بهداشت، گروه آمار و اپیدمیولوژی
تلفن تماس: ۰۵۴۱-۲۴۴۲۱۹۷

Email: aby_sa_m@yahoo.com

تاریخ وصول: ۸۶/۶/۲۲ تاریخ تایید: ۸۶/۷/۳۰

مطالعه انجام گرفته در ایالات متحده نشان می دهد که در کل ۸/۱٪ گزارش استفاده غیر قانونی از تجویز محرک ها را دارند که حداقل یک بار در طول زندگی از آن ها استفاده کردند، ۵/۴٪ گزارش استفاده آن را در طول سال گذشته دادند. منبعی که آن ها را برای استفاده غیر قانونی از این داروها راهنمایی کرده بود، دوستان و همسالان آن ها بود (۴). در بررسی قبلی انجام گرفته در وین اتریش در دانش آموزان دبیرستانی این نتیجه به دست آمد که کسانی که سوء مصرف مواد مثل داروها و الکل را دارند تفکرات خودکشی نیز در آن ها نسبت به بقیه به طور معنی داری بالا است (۹). در بررسی های قبلی انجام گرفته در ایالات متحده نیز این نتیجه به دست آمد که ۱۶/۴٪ از دانش آموزان سوء مصرف مواد یا وابستگی به الکل دارند و وابستگی به ماری جوانان و سایر داروهای غیر مجاز به ترتیب ۱۳/۴٪ و ۳/۹٪ گزارش شده است و نشان داده شده است که مصرف دارو با الکل مرتبط است (۱۰).

اگر چه اختلالات روانی از بدو پیدایش بشر کماکان وجود داشته است، اما زندگی ماشینی و فشارهای روانی حاصل از آن تاثیرات عمده ای بر بهداشت روان و کیفیت زندگی مردم گذاشته است، به طوری که قرن بیستم قرن اضطراب خوانده شده و پیش بینی شده است که افسردگی تا چند سال آینده یکی از بزرگترین معضلات بشر باشد. لذا بررسی عوامل دخیل در بروز و شیوع اختلالات روانی و کاهش سطح سلامت روان اقتشار مختلف جامعه ضروری است (۱۱). هدف این پژوهش این است که شیوع استفاده از داروهای اعصاب و روان و عوامل مرتبط با آن را در میان دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی زاهدان مشخص کند، تا به این طریق با تشویق و تاکید بر مسئولیت افراد در کشف این اختلالات مرتبط، سطح بهزیستی و کیفیت زندگی آن ها را بالا برده و گامی در جهت داشتن جامعه ای سالم تر برداشته باشیم. با تعیین عوامل موثر در مصرف این داروها (خصوصاً در مورد دانشجویانی که بدون دلیل پزشکی تشخیص داده شده این داروها را مصرف می کنند)، می توان دانشجویان در معرض خطر را شناسایی کرده و اطلاعات را در اختیار مسئولین قرارداد تا با برنامه ریزی بهتر به بهبود وضعیت دانشجویان کمک گردد.

شیوع استفاده از داروهای اعصاب و مواد روانگردان در تحقیقات بسیاری به اثبات رسیده که در این میان دانشجویان به دلیل آشنایی بیشتر را دارد و مشکلات پیش رو، استفاده بیشتری از دارو دارند. در مطالعه انجام گرفته در ایالات متحده، در کل ۸/۱٪ گزارش استفاده غیر قانونی از تجویز محرک ها را داشتند، که حداقل یک بار در طول زندگی از آن ها استفاده کرده بودند. ۵/۴٪ نیز مصرف آن را در طول سال گذشته اذعان کرده بودند. منبعی که آن ها را برای استفاده غیرقانونی از این داروها راهنمایی کرده بود، دوستان و همسالان آن ها بود (۴). در مطالعه قبلی انجام گرفته در قزوین در مراکز آموزشی درمانی شیوع مصرف داروهای اعصاب و روان ۴/۸ درصد برآورد شد (۵). همچنین در مطالعه دیگری که در قزوین انجام شد نشان داد که شیوع مصرف داروهای اعصاب و روان ۴/۸٪ می باشد (۱). در مطالعه انجام گرفته در اسپانیا نیز مصرف مواد غیرمجاز و خود درمانی در جمعیت ۶۴-۱۵ ساله ۲۷/۸٪ گزارش شده است (۶). داروهای رخوت زا و خواب آوری که در ایران بسیار از آن ها استفاده می شود دست کمی از مواد اعتیادآور ندارند و حتی ترک آن ها به دلیل این که ممکن است همراه با تشنج باشد، از ترک مواد اعتیادآور ممکن است سخت تر و خطرناک تر باشد (۵). استفاده ناپسند از داروها ممکن است در قابلیت یادگیری و توسعه مهارت های تکنیکی در افراد مانع ایجاد کند و بنابراین کیفیت زندگی را تحت تاثیر قرار می دهد (۷). مطالعه ای که در دانشجویان دانشگاه پزشکی زاگرب انجام شد، نشانگر استفاده از داروها به طور بسیار زیاد و بدون نظارت پزشکی بود و استفاده از مواد روان گردان در میان دانشجویان پزشکی زاگرب بسیار شایع بود. شایع ترین انگیزه ها برای استفاده غیرقانونی از این داروها به ترتیب عبارت شد از کمک به تمرکز ۶۵/۲٪، کمک به مطالعه ۵۹/۸٪ و افزایش هوشیاری ۴۷/۵٪ و انگیزه های دیگر نیز شامل رسیدن به یک حالت عالی ۳/۰۱٪ و کنجکاوی ۲۹/۹٪ بود (۸). شیوع استفاده از داروهای اعصاب و مواد روان گردان در تحقیقات بسیاری به اثبات رسیده که در این میان دانشجویان به دلیل آشنایی بیشتر و مشکلات سر راه استفاده بیشتری دارند.

روش کار

در این مطالعه مقطعی ۳۰۰ نفر از دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی زاهدان در بهار سال ۱۳۸۶ به روش نمونه گیری تصادفی طبقه بندی شده انتخاب و مورد بررسی قرار گرفتند. نمونه گیری به روش تصادفی طبقه ای صورت گرفت به این ترتیب که تعداد دانشجویان به تفکیک هر دانشکده از آموزش کل دانشگاه اخذ گردیده، سپس به تناسب جمعیت هر دانشکده نمونه کلیه دانشکده ها مشخص گردید. روش جمع آوری داده ها به صورت مصاحبه و ثبت در پرسش نامه بود. علاوه بر اطلاعات دموگرافیک، دانشجویان در مورد سابقه مصرف دارو، نوع دارو، نحوه تجویز دارو و سابقه بیماری نیز مورد سؤال قرار گرفتند. جمع آوری اطلاعات توسط دانشجوی کارشناسی بهداشت عمومی که قبلاً در مورد سؤالات پرسش نامه با کمک اعضای هیئت علمی گروه روان شناسی و روان پزشکی توجیه شده بود، انجام گرفت. دانشجویان انتخاب شده در نمونه، در حضور پرسش گر، قبل از کلاس درس پرسش نامه را تکمیل کرده و تحویل می دادند. علاوه بر اطلاعات دموگرافیک، دانشجویان در مورد سابقه مصرف دارو، نوع دارو، نحوه تجویز دارو و سابقه بیماری نیز مورد سؤال قرار گرفتند.

در این مطالعه منظور دسته خاصی از داروهای اعصاب و روان نبوده است، بلکه به شکل کلی منظور داروهای بوده است که روی سیستم اعصاب و روان فرد موثر است، که می توان از آن ها به ضد افسردگی ها، ضد اضطراب ها و آنتی سایکوتیک ها اشاره کرد. در این مطالعه فرد هر کدام از این داروها را مصرف می کرد، جزء مصرف کننده های داروهای اعصاب و روان قرار می گرفت. پرسش نامه ها بدون نام بوده و کلیه پرسش نامه ها کد بندی شده و اطلاعات افراد به صورت محرمانه تلقی گردید. داده ها در نرم افزار SPSS.13 و با استفاده از آمار توصیفی و تحلیلی (آزمون کای دو) ارائه و تحلیل شد. سطح معنی داری نیز ۰/۰۵ در نظر گرفته شد.

نتایج

در این مطالعه ۲۰۸ (۶۹/۳٪) دانشجوی دختر و ۹۲ (۳۰/۷٪) دانشجوی پسر مورد بررسی قرار گرفت. به ترتیب ۵۵/۹۰، ۶۶/۳۰ و ۵۹ نفر در دانشکده های پزشکی، دندانپزشکی، بهداشت، پرستاری و پیراپزشکی مشغول به تحصیل بودند. ۶۸ نفر (۲۲/۷٪) در مقطع کاردانی، ۱۳۸ نفر (۴۶٪) کارشناسی و بقیه در مقطع دکترا تحصیل می کردند. ۷۵/۳ درصد از دانشجویان در خوابگاه زندگی می کردند و تنها ۱۰/۳ درصد از آن ها متاهل بودند. ۳۴ نفر (۱۱/۳٪) از دانشجویان اعتیاد به سیگار و ۲۸ نفر (۹/۳٪) سابقه مراجعه به روان پزشک را ذکر کردند. ۴۰ نفر (۱۳/۳٪) سابقه مصرف داروی اعصاب و روان داشتند و ۶۱ نفر (۲۰/۳٪) در حال حاضر این داروها را مصرف می کردند. طبق اظهارات افراد در ۳۱ مورد (۱۰/۳۳٪) مصرف خودسرانه، ۴۹ مورد (۱۶/۳٪) تجویز توسط پزشک و ۱۳ مورد (۴/۳٪) تجویز توسط متخصص روان پزشکی مشاهده شد. در این مطالعه وضعیت مصرف داروهای اعصاب و روان به همراه متغیرهای مستقل بر حسب جنسیت، رشته تحصیلی، مقطع تحصیلی، استفاده از سیگار، علاقه به رشته تحصیلی، سابقه مراجعه به روان پزشک، بعد خانوار، سن، معدل، وضعیت سکونت و تاهل مورد بررسی قرار گرفت. شیوع مصرف در دانشجویان دختر ۱۸/۹٪ (۳۹ نفر) و دانشجویان پسر ۲۴/۷٪ (۲۲) بود. اگر چه میزان مصرف در دانشجویان پسر بالاتر به نظر می رسد ولی به هر حال آزمون کای دو ارتباط معنی داری را بین جنسیت و مصرف داروهای اعصاب و روان نشان نداد ($p > 0/05$). از نظر رشته تحصیلی بیشترین میزان مصرف در دانشجویان پزشکی ۲۸/۱٪ (۱۸ نفر) و کمترین میزان مصرف در دانشجویان پیراپزشکی ۸/۵٪ (۵ نفر) بود. آزمون کای دو ارتباط آماری معنی داری را بین رشته تحصیلی و مصرف داروهای اعصاب و روان نشان داد ($P < 0/05$) جدول شماره (۱). لازم به ذکر است که ۵ نفر به این سؤال پاسخ نداده بودند. میزان شیوع مصرف در دانشجویان مقطع کاردانی، کارشناسی و دکتری به ترتیب ۲۵/۸، ۱۵/۳ و ۲۵ درصد بود ولی به هر حال آزمون کای دو ارتباط معنی داری را بین مقطع تحصیلی و مصرف داروهای اعصاب و روان نشان نداد ($p > 0/05$).

جدول ۱- توزیع فراوانی مصرف داروهای اعصاب و روان در دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی زاهدان در سال ۸۶-۸۵

برحسب رشته تحصیلی (دانشکده)

رشته	مصرف دارو		بلی		خیر		کل	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
پزشکی	۱۸	۲۸/۱	۴۶	۷۱/۹	۶۴	۱۰۰		
دندانپزشکی	۵	۱۷/۲	۲۴	۸۲/۷	۲۹	۱۰۰		
بهداشت	۱۳	۲۳/۶	۴۲	۷۶/۴	۵۵	۱۰۰		
پرستاری	۲۰	۲۲/۷	۶۸	۷۷/۳	۸۸	۱۰۰		
پیراپزشکی	۵	۸/۵	۵۴	۹۱/۵	۵۹	۱۰۰		
کل	۶۱	۲۰/۷	۲۳۴	۷۹/۳	۲۹۵	۱۰۰		

$\chi^2=9/5$

$P=0/048$

در این مطالعه ۳۷/۵٪ (۳ نفر) از دانشجویانی همیشه از سیگار استفاده می کردند، ۲۸٪ (۷ نفر) از دانشجویانی که گاهی اوقات از سیگار استفاده می کردند و ۱۹/۵٪ (۵۱ نفر) از دانشجویانی که هرگز از سیگار استفاده نمی کردند از داروهای اعصاب و روان استفاده می کردند. آزمون کای دو ارتباط معنی دار آماری بین استفاده از سیگار و مصرف داروهای اعصاب و روان نشان داد ($P < 0/05$) جدول شماره (۲). به این سوال نیز ۵ نفر پاسخ نداده بودند.

در این مطالعه ۳۷/۵٪ (۳ نفر) از دانشجویانی همیشه از سیگار استفاده می کردند، ۲۸٪ (۷ نفر) از دانشجویانی که گاهی اوقات از سیگار استفاده می کردند و ۱۹/۵٪ (۵۱ نفر) از دانشجویانی که هرگز از سیگار استفاده نمی کردند از داروهای اعصاب و روان استفاده می کردند. آزمون کای دو ارتباط معنی دار آماری بین استفاده از سیگار و مصرف داروهای اعصاب و روان نشان داد ($P < 0/05$) جدول شماره (۲). به این سوال نیز ۵ نفر پاسخ نداده بودند.

جدول ۲- توزیع فراوانی مصرف داروهای اعصاب و روان در دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی زاهدان در سال ۸۶-۸۵

برحسب استفاده از سیگار

استفاده از سیگار	مصرف دارو		بلی		خیر		کل	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
همیشه	۳	۳۷/۵	۵	۶۲/۵	۸	۱۰۰		
گاهی اوقات	۷	۲۸	۱۸	۷۲	۲۵	۱۰۰		
هرگز	۵۱	۱۹/۵	۲۱۱	۸۰/۵	۲۶۲	۱۰۰		
کل	۶۱	۲۰/۷	۲۳۴	۷۹/۳	۲۹۵	۱۰۰		

$\chi^2=8/2$

$P=0/049$

در این مطالعه ۲۱/۳٪ (۱۹ نفر) از دانشجویانی که علاقه به رشته تحصیلی شان را زیاد ذکر کردند، ۱۶٪ (۱۶ نفر) با علاقه زیاد، ۲۳/۶٪ (۱۷ نفر) با علاقه متوسط، ۲۶/۷٪ (۴ نفر) با علاقه کم و ۲۶/۳٪ (۵ نفر) با علاقه کم از داروهای اعصاب و روان استفاده می کردند. آزمون کای دو ارتباط معنی داری را بین علاقه به رشته تحصیلی و مصرف داروهای اعصاب و روان نشان نداد ($P > 0/05$). این مطالعه نشان داد که ۴۶/۴٪ (۱۳ نفر) از دانشجویانی که سابقه مراجعه به روان پزشکی یا روان شناس داشتند و ۱۸٪ (۴۸ نفر) از دانشجویانی که سابقه مراجعه نداشتند از داروهای اعصاب و روان استفاده می کردند. آزمون χ^2

در این مطالعه ۲۱/۳٪ (۱۹ نفر) از دانشجویانی که علاقه به رشته تحصیلی شان را زیاد ذکر کردند، ۱۶٪ (۱۶ نفر) با علاقه زیاد، ۲۳/۶٪ (۱۷ نفر) با علاقه متوسط، ۲۶/۷٪ (۴ نفر) با علاقه کم و ۲۶/۳٪ (۵ نفر) با علاقه کم از داروهای اعصاب و روان استفاده می کردند. آزمون کای دو ارتباط معنی داری را بین علاقه به رشته تحصیلی و مصرف داروهای اعصاب و روان نشان نداد ($P > 0/05$). این مطالعه نشان داد که ۴۶/۴٪ (۱۳ نفر) از دانشجویانی که سابقه مراجعه به روان پزشکی یا روان شناس داشتند و ۱۸٪ (۴۸ نفر) از دانشجویانی که سابقه مراجعه نداشتند از داروهای اعصاب و روان استفاده می کردند. آزمون χ^2

جدول ۳- توزیع فراوانی مصرف داروهای اعصاب و روان در دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی زاهدان در سال ۸۶-۸۵ بر حسب سابقه مراجعه به روان پزشک

مصرف دارو		بلی		خیر		کل
تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد
۱۳	۴۶/۴	۱۵	۵۳/۶	۲۸	۱۰۰	سابقه مراجعه به روان پزشک
۴۸	۱۸	۲۱۹	۸۲	۲۶۷	۱۰۰	بلی
۶۱	۲۰/۷	۲۳۴	۷۹/۳	۲۹۵	۱۰۰	خیر
						کل
			$\chi^2=12/5$	$P=0/001$		

جدول ۴- توزیع فراوانی مصرف داروهای اعصاب و روان در دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی زاهدان در سال ۸۶-۸۵ بر حسب معدل

مصرف دارو		بلی		خیر		کل
تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	معدل
۱۲	۳۰/۷	۲۷	۶۹/۳	۳۹	۱۰۰	۱۴ و کمتر
۴۵	۱۹/۹	۱۸۱	۸۰/۱	۲۲۶	۱۰۰	۱۵ - ۱۷
۴	۱۱/۴	۳۱	۸۸/۶	۳۵	۱۰۰	۱۸ و بالاتر
۶۱	۲۰/۳	۲۳۹	۷۹/۴۹	۳۰۰	۱۰۰	کل
			$\chi^2=6/6$	$P=0/041$		

از کار آن ها بوده است. مطالعه قبلی انجام گرفته در قزوین (۱) در مورد داروهای اساسی که خانواده های روستایی تحت پوشش خانه های بهداشت در منزل نگهداری می کردند، نشان داد که شیوع مصرف داروهای اعصاب و روان ۴/۸ بوده و اکثر موارد به صورت خود سرانه است. نتایج حاصل از مطالعات انجام شده در خارج از کشور به دلیل تفاوت در فرهنگ و رسوم نوع ماده مورد مصرف آن ها با کشور ما تفاوت دارد. به عنوان مثال مطالعه انجام شده در اسپانیا (۶) نشان داد که مصرف مواد غیر قانونی در جمعیت ۶۴-۱۵ ساله ۲۷/۸ درصد است. همچنین مطالعه قبلی انجام گرفته در دانشجویان لندن (۱۲)، بیشترین مصرف مربوط به الکل، نیکوتین و حشیش بود. که البته در کشور ما به دلیل فرهنگ دینی و رسوم اجتماعی مصرف الکل بسیار پایین و ناچیز است. در مطالعه دیگری که در زاگرب کرواسی (۸) انجام شد استفاده از داروهای روان گردان، ۱۵ تا ۳۳ درصد متغیر بوده است که نشانگر افزایش استفاده در طی سال های اخیر بوده است.

لازم به ذکر است که در این مطالعه معدل ترم گذشته مد نظر بود و در دانشجویان ترم ۱ معدل دیپلم سؤال شد و دانشجویانی که معدل کمتر از ۱۵ داشتند در طبقه اول و دانشجویانی که معدل کمتر از ۱۸ داشتند در طبقه دوم قرار گرفتند.

در این مطالعه ۲۰/۵٪ (۵۴ نفر) از دانشجویانی که مجرد بودند و ۲۲/۶٪ (۷ نفر) از دانشجویانی که متاهل بودند داروی اعصاب و روان مصرف می کردند. آزمون X^2 ارتباط معنی دار آماری را بین وضعیت تاهل و مصرف داروی اعصاب و روان نشان نداد ($P>0/05$). همچنین رابطه معنی داری بین مصرف دارو و متغیرهای بعد خانوار، جنسیت، سن و وضعیت سکونت مشاهده نشد ($P>0/05$).

بحث

در مطالعه حاضر شیوع مصرف داروهای اعصاب و روان در دانشجویان ۲۰/۳ درصد برآورد شد. در اکثر مطالعات مشابه انجام گرفته در این زمینه، بررسی مصرف داروی اعصاب و روان جزئی

و نیوجرسی (۱۰) هم خوانی دارد. این مطالعه همچنین رابطه معنی داری را بین مصرف سیگار و داروهای اعصاب و روان نشان داد. به نظر می رسد عواملی که باعث روآوردن افراد به مصرف سیگار می شود با عواملی که آن ها را به مصرف داروهای اعصاب و روان ترغیب می کند مشابه و یا تکمیل کننده هم باشند، به این معنی که احتمالاً مشکلات باعث روی آوردن دانشجویان به سیگار و به داروهای اعصاب و روان گشته و موجب معنی دار شدن این رابطه شده که جای بحث و بررسی بیشتری دارد.

مصرف داروهای اعصاب و روان و مراجعه به روان پزشک در این مطالعه از نظر آماری رابطه معنی داری را نشان می دهد و نزدیک نیمی از آن هایی که به روان پزشک مراجعه کردند داروهای اعصاب و روان را مصرف می کردند و در مقابل ۱۸٪ از کسانی که سابقه عدم مراجعه به روان پزشک را دارند به طور خود سرانه دارو مصرف می کنند. در کل کسانی که دارو مصرف می کردند، ۱۶٪ عدم مراجعه به روان پزشک داشتند و خودسرانه دارو مصرف می کردند. البته این نتیجه منطقی می باشد زیرا کسانی که از نظر روانی تحت فشار هستند، بیشتر نیز دارو مصرف می کنند. بنابراین توصیه می شود که اساتید خصوصاً اساتید راهنما این دانشجویان را بیشتر مد نظر قرار داده و در جهت غربالگری این دانشجویان و علت یابی آن نیز اقدام شود.

مطالعه حاضر همچنین رابطه معنی داری را بین مصرف دارو و معدل نشان داد. آن هایی که معدل بالاتری دارند به نظر می رسد که از وضعیت بهتری از نظر روحی روانی برخوردارند، یا این که از نظر روحی در وضعیت بهتری بوده اند که از وضعیت تحصیلی خوبی نیز برخوردار شده اند. مصرف داروی اعصاب و روان در کسانی که معدل پایین تری داشتند بیشتر بود و این مسئله شاید نه به دلیل این باشد که آن ها از ابتدا وضعیت خوبی نداشتند، بلکه شاید وضعیت نامساعد آن ها باعث پایین آمدن معدل در ایشان و مصرف داروی اعصاب و روان شده است. مطالعه قبلی انجام شده در پاکستان (۱۵) نیز نتایج مشابهی را گزارش کرده است.

همچنین مطالعه دیگر انجام شده در اسپانیا (۶) میزان مصرف غیرقانونی و خود سرانه از داروها را ۸/۳ درصد برآورد کرده بود و ریتالین در صدر مصرف این مواد بوده است. در مطالعه حاضر بیشترین موارد مصرف به ترتیب مربوط به فلوکستین ۴۵ نفر (۱۵٪)، کدئین ۳۲ نفر (۱۰/۷٪)، آلپرازولام ۸ نفر (۲/۷٪)، دیازپام، ایمی پرامین، کلونازپام، نورتریپ تیلین، کلومی پرامین، آمی تریپ تیلین، پرازپام و ریتالین بود. از جمله داروهای دیگری که استفاده از آن ها توسط دانشجویان ذکر گردید: بروفن آنتی هیستامین، رانیتیدین، امپرازول، ناپروکسن بود که میزان مصرف آن ها ناچیز بود.

با توجه به مطالعات انجام شده ی دیگر (۱۴، ۱۳) و نیز با در نظر گرفتن عوارض نامطلوب مصرف داروهای اعصاب و روان، این میزان مصرف به نظر بالا می رسد و جا دارد تا مسئولین محترم از جمله اساتید محترم راهنما، مشاورین محترم مرکز مشاوره دانشجویی و معاونت محترم دانشجویی فرهنگی نسبت به بررسی بیشتر در باره مشکلات دانشجویان توجه بیشتری نشان دهند و دانشجویان باید از عواقب بد این داروها، خصوصاً در موارد مصرف خود سرانه آگاهی پیدا کنند. از آن جا که مطالعات مشابه در این زمینه کمتر انجام شده است لذا قادر به مقایسه نتایج خود با دیگران نبوده و در مورد نتایج مطالعه حاضر بحث خواهیم کرد.

در این مطالعه رابطه معنی داری بین مصرف داروی اعصاب و روان و رشته تحصیلی مشاهده شد. با توجه به مصرف بالاتر در رشته پزشکی به نظر می رسد این مسئله ناشی از طولانی تر بودن سال های تحصیلی ایشان و آشنایی بیشتر با داروهای مختلف از جمله داروهای اعصاب و روان می باشد و تفاوت دانشجویان پزشکی با دانشجویان پیراپزشکی که کمترین میزان مصرف را در بین دانشکده ها دارند، جای بحث و علت یابی دارد. از طرفی در مورد مقطع تحصیلی نیز، بالا بودن میزان مصرف در رشته های کاردانی نسبت به کارشناسی می تواند احتمالاً ناشی از علاقه کمتر دانشجویان کاردانی به رشته تحصیلی شان نسبت به مقاطع بالاتر باشد. این نتیجه با مطالعات قبلی انجام گرفته در کرواسی (۸)

در این مورد باید توجه زیادی را مبذول دارند و علاقه مندی دانشجویان را نسبت به رشته تحصیلی بالا برده و امیدواری بیشتری بدهند.

پیشنهادات

براساس نتایج حاصل از مطالعه حاضر درصد بالایی از دانشجویان پزشکی دارو مصرف می کردند. همین طور مصرف بالاتر در بین دانشجویان خوابگاهی، دانشجویان با معدل پایین تر و دانشجویانی که از سیگار استفاده می کردند و همچنین در دانشجویانی که سابقه مراجعه به روان پزشک داشتند دیده شد. مصرف داروی استامینوفن کدئین بالاتر از سایر داروهای دیگر بود که ممکن است به دلیل تهیه آسان تر و وجود این باور غلط که این دارو ها عوارض کمتری دارد باشد. با توجه به نتایج حاصله پیشنهاد می شود که سطح آگاهی دانشجویان راجع به عوارض نامطلوب داروهای اعصاب و روان افزایش داده شود و دانشجویان به مشورت با روان شناس و روان پزشک در زمان فشارهای روحی تشویق شوند. برگزاری کلاس های مشاوره در دانشگاه و خوابگاه های دانشجویی و آشنا کردن دانشجویان با مرکز مشاوره دانشگاه و جذب دانشجویان بومی و یا تسریع در وضعیت انتقال دانشجویانی که از نظر روحی و روانی قدرت تطابق با این محیط را ندارند می تواند در این مورد کمک کننده باشد. همچنین پیشنهاد می شود که دانشجویان در معرض خطر از جمله کسانی که سیگار می کشند (تا حد امکان)، سابقه مراجعه به روان پزشک را دارند و از نظر وضعیت تحصیلی مطلوب نمی باشند به مسئولین و اساتید راهنما معرفی شده و بیشتر مد نظر قرار گیرند. البته اساتید راهنما در کشف چنین دانشجویانی باید تلاش کند.

اگر چه این تحقیق رابطه معنی داری در مصرف داروهای اعصاب و روان و سن نشان نداد اما بالاتر بودن میزان مصرف در سنین بالای ۲۵ سال که نسبت به سایر سنین افزایش محسوسی دارد قابل بررسی می باشد. این نتیجه با مطالعه قبلی انجام گرفته در قزوین (۵) و برزیل (۱۳) هم خوانی دارد. همچنین رابطه معنی داری بین مصرف داروی اعصاب و روان و وضعیت سکونت مشاهده نشد اما به دلیل شیوع کم مصرف به نظر می رسد زندگی در کنار خانواده باعث وجود آرامش روحی و روانی در دانشجویان بومی نسبت به دانشجویان غیر بومی می گردد. در این مطالعه رابطه بین مصرف داروهای اعصاب و روان و وضعیت تاهل، علاقه به رشته و جنسیت معنی دار نبود. با توجه به درصد نمونه هایی که به این سؤال پاسخ ندادند جای شک و تردید نسبت به آن وجود دارد و شاید به دلیل زیاد بودن بعد خانوار این نمونه ها از دادن پاسخ به این سؤال خودداری کردند. هر چند از نظر آماری رابطه معنی داری بین مصرف داروی اعصاب و روان و مقطع تحصیلی دیده نشد اما جالب توجه است که مصرف دارو در دانشجویان کاردانی و دکتری بالاتر از کارشناسی بوده است و شاید به این دلیل باشد که دانشجویان کاردانی با توجه به این که به تازگی خانواده را ترک کردند و وارد محل ناشناخته ای شدند از نظر روحی و روانی بیشتر تحت تاثیر قرار گرفتند. دانشجویان پزشکی هم شاید به دلیل طولانی بودن تحصیل نسبت به دیگر مقاطع از نظر عصبی بیشتر تحت تاثیر قرار می گیرند و به مصرف داروی اعصاب روی می آورند. در مورد جنسیت نیز شیوع مصرف در آقایان بیشتر بود. اگر چه علاقه به رشته با مصرف دارو ارتباط نشان نداد ولی به نظر می رسد این افراد در معرض خطر باشند، لذا اساتید راهنما

منابع

۱. آصف زاده سعید، قاسمی برقی رضا. بررسی داروهای اساسی خانواده های روستایی تحت پوشش خانه های بهداشت (منطقه آبیگ قزوین) در منزل. مجله دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی قزوین. سال نهم، شماره ۳۱، سال ۱۳۸۳. صفحه ۵۳-۴۹.
۲. شیانی احمد. نگاهی دوباره به نظام دارویی ایران. مجله رازی. سال پنجم، شماره ۸، سال ۱۳۸۰، صفحه ۶۴-۶۰.
۳. بهزاد محمود. داروهای بی نسخه. مجله رازی. سال پنجم، شماره ۳، سال ۱۳۸۳، صفحه ۵۶-۴۸.
4. Blanco C, Alderson D, Ogburn E, Grant BF, Nunes EV, Hatzenbuehler ML, Hasin DS. Changes in the prevalence of non-medical prescription drug use and drug use disorders in the United States: 1991-1992 and 2001-2002. *Drug Alcohol Depend.* 2007; [Epub ahead of print].

۵. آصف زاده سعید، انبار لوثی معصومه. شیوع خود درمانی در بیماران بستری در مراکز آموزشی - درمانی قزوین. مجله دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی قزوین. سال هشتم، شماره ۲، ۱۳۸۰، صفحه ۴۸-۵۲.

6. Villena Ferrer A, Tellez Lapeira JM, Morena Rayo S, Donato Gallart E, Almar Marques E. Consumption of psychodrugs. Influence of family dysfunction. *Actas Esp Psiquiatr*. 2004; 32(3):143-8. Spanish.
7. Huang B, Dawson DA, Stinson FS, Hasin DS, Ruan WJ, Saha TD, Smith SM, Goldstein RB, Grant BF. Prevalence correlates, and comorbidity of nonmedical prescription drug use and drug use disorders in the United States: Results of the National Epidemiologic Survey on Alcohol and Related Conditions. *J Clin Psychiatry*. 2006; 67(7):1062-73.
8. Vladimirrku L, Zelimir Z, Mario C. Use of psychoactive substances among Zagreb University medical students: follow-up study. *Croat med j*. 2003; 44:50-8
9. Dervic K, Akkaya-Kalayci T, Kapusta ND, Kaya M, Merl E, Vogel E, Pellegrini E, Friedrich MH. Suicidal ideation among Viennese high school students. *Wien Klin Wochenschr*. 2007; 119(5-6):174-80
10. Chen K, Sheth AJ, Elliott DK, Yeager A. Prevalence and correlates of past-year substance use, abuse, and dependence in a suburban community sample of high-school students. *Addict Behav*. 2004; 29(2):413-23.
11. Boyd CJ, McCabe SE, LaGrange K, Cranford JA, Teter CJ. Illicit use of specific prescription stimulants among college students: Prevalence, motives, and routes of administration. *Pharmacotherapy*. 2006; 26(10):1501-10.
12. Gross sr, barret sp, shestowsky js, phil ro/ Ecstasy and drug consumption patterns: a Canadian rave population study. National Addiction Centre, Institute of Psychiatry, Kings College, London, UK. *Can J Psychiatry*. 2002; 47(6): 546-51.
13. Hidalgo M P, Caumo W. Sleep disturbances associated with minor psychiatric disorders in medical students. *Neurol Sci*. 2002; 23(1): 35-9.
- 14- McCabe SE, Teter CJ, Boyd CJ. Medical use, illicit use, and diversion of abusable prescription drugs. *J Am Coll Health*; 54(5):269-78.
15. Shaikh IA, Shaikh MA, Kamal A, Masood S. prescribing privileges for psychologists among university students in Islamabad. *J Pak Med Assoc*. 2007; 57(1):35-6.

Abstract

Assessment of psychiatric drugs use and related factors among students of Zahedan University of Medical Sciences (ZUMS) in 2007

Ansari H, Abshenas M, Khanzadeh GH, Masoudi GH

Introduction: The previous studies in Iran and around the world showed that the use of psychiatric drugs is high and usually is not physician permitted. The students are exposed with various stressor factors, so they are at high risk. The purpose of this study is assessment of related factors of using these drugs among students of Zahedan University of Medical Sciences.

Methods and Materials: This cross-sectional study carried out on 300 students of ZUMS in 2007. The subjects were selected using stratified random sampling. The data collected with interview and registered in questionnaire. In addition to demographic information, we asked from all subjects about history of use of these drugs, type of drugs, and history of illness. The data were analyzed by SPSS version 13 soft ware using descriptive and analytical (chi square test) statistics. Significant level was set as 0.05.

Results: 208 (69.3%) of subjects was females and 92 (30.7%) was males. Thirty one percent were in medical and the others were in health, nursing and paramedical faculty. Only 10% of students were married. The prevalence of use of these drugs was 20.3% that were 18.9% and 24.7% among female and male students respectively ($P > 0.05$). Use of drugs was related to grade point average in previous semester, field of students, history of referring to psychiatry and smoking ($P < 0.05$) and was not related to interesting to current field, age, living place, sex, marital status, size of household and graduate level ($P > 0.05$).

Conclusion: As compared with previous studies in Iran and around the world, the use of these drugs among students of Zahedan University of Medical Sciences is high, so planning toward decreasing of these drugs consumption (especially when is not physician permitted) and discover it's cause is too important. It seems that more council with student that uninterested to their course, medical students and students with history of referring to psychiatrist and also prevention of smoking can be decreased use of these drugs.

Key words: Psychiatric drugs, Students, Zahedan